

Omówienia

Andrzej Niespodziewany, *Kroniki wiązownickie*, wyd. autor, Zawada 2022, ss. 680, faksymilia, fotografie, ilustracje, mapy, portrety, errata, ISBN 9788396424204

Wiele wsi świętokrzyskich ma bogatą historię, ale tylko nieliczne mają tak obszerną i dobrze udokumentowaną. Dzieje Wiązownicy sięgają początków XI w., czasów księstwa, a potem województwa sandomierskiego. Na przełomie XIV i XV wieku Wiązownica była już dobrze zorganizowaną wsią, miała swój kościół, młyny, karczmy, duży staw (stawisko) i 45 włościan gospodarujących na 45 łanach. Wtedy to wieś weszła w skład dóbr królewskich, tzw. królewszczyzny, a później ekonomii sandomierskiej.

Kroniki wiązownickie w istocie są dokumentem popularnonaukowym (historyczno-genealogicznym), ale Autor łamie ich konwencję, ukazując wątki osobiste, pokazując historię swojej chłopskiej rodziny na tle wielkich i małych wydarzeń. Książka wpisuje się w modny dzisiaj nurt pisania historii z pozycji ludowych czy też tzw. mikrohistorii, gdzie przedmiotem zainteresowania jest lokalna społeczność. Autor nie jest zawodowym historykiem, ale porusza się dosyć swobodnie w tematyce historycznej, jak i w jej kontekście kulturowym. Książka jest napisana z dużym zaangażowaniem i widoczną pasją Autora.

Publikacja jest swoistą formą kroniki, gdzie pod wybranymi datami opowiada różne mikrohistorie, czasem luźno związane z Wiązownicą. Stąd w książce przeczytamy m.in. o najstarszych dziejach wsi od Bolesława Krzywoustego do Bolesława Wstydliwego, o zapiskach Jana Długosza o Wiązownicy w *Liber beneficiorum dioecesis*, o podróżach królewskich w czasach jagiellońskich (świadczenia stacyjne), o włościanach według lustracji dóbr królewskich z 1588 r., o skutkach rokoshu Zebrzydowskiego, o wizytacjach kościelnych w parafii wiązownickiej, o szkole parafialnej, o pierwszych zapiskach o rodzinie Niespodziewanych z 1744 r., o pladze szarańczy, o sołectwach wybranieckich w Wiązownicy i Bukowej, o małżeństwach według Kodeksu Napoleona, o pewnym Wiązowniczaninie w kampanii napoleońskiej, o donacji osieckiej gen. Wasyla Pogodina, o ludziach z Pałacu Dzięki (rodziny Pogodinów i Pietrowów), o pewnej tancerce w teatrze pańszczyźnianym hr. Szeremietiewa, o klubach szachowych Wasyla Pogodina i Aleksandra Pietrowa

w Sankt Petersburgu, o siostrze Aleksandra Puszkina – Aleksandrze Pawliszczewej i jej plotkach, o pańszczyźnie w Wiązownicy, o reformie kolonialno-czynszowej i uwłaszczeniu, o wojnie krymskiej i księciu Siergieju Urusowie, o Aleksandrze Pietrow – filantropce, wydawczyni i redaktorce „Czytelni Niedzielnej”, o Aleksandrze Pietrowie – podsekretnarzu stanu w Radzie Administracyjnej księcia Iwana Paskiewicza, o „obronie Pietrowa” i potyczkach szachowych Aleksandra Pietrowa z Aleksandrem Hoffmanem i księciem Siergiejem Golicynem, o wizycie dekabrysty Gawryła Batienkowa w Pałacu Dzięki, o powstaniu styczniowym i powstańczych perypetiach Aleksandra Pietrowa, o ogrodniku z Bukowej na Kresach Wschodnich, o obrazkach z wystawy Modesta Musorgskiego, o ucieczce Pietrowów z Wiązownicy (1914 r.), o edukacji pod rządami CK Monarchii Austro-Węgierskiej, o ks. Józefie Trybulem i jego fascynacjach, o ochotnikach i dezerterskich na wojnie polsko-bolszewickiej, o nacjonalizacji donacji osieckiej i parcelacji majątku Dzięki, o dr. Jakubie Zysmanie i jego synu Brunonie Jasińskim, o Karolinie Stawiarz „Loli” i Janie Stawiarzu „Jarym” – bohaterach czasów wojny, o nadleśniczym Stanisławie Tarchalskim, o Walterze Niespodziewanym z Air Force USA, o edukacji w czasie okupacji, o przeżyciach wojennych Zelmana Bauma, o więzownickich Żydach i ich zagładzie, o exodusie Wiązowniczan na Ziemię Odzyskane, o Grobli w latach powojennych, o walorach przyrodniczych doliny Kacanki (Ostoja Żyznów) i wielu, wielu innych wątkach i wydarzeniach.

W książce pokazano także dzieje więzownickich rodów: Dębickich, Pikulskich, Jońców, Niespodziewanych, Niekurzaków, Śmiechowskich, Fuksów, Wendykierów, Czechowskich, Stępników, Niezabitowskich, Stępniewskich, Baumów, Fajnkuhenów, Janosów, Stawiarzy, Maciągów, Piotrowskich i innych.

Książka została bardzo starannie wydana, druk jest kolorowy, publikacja zawiera bogaty materiał graficzny i mapowy, liczne źródła (ok. 340 pozycji), obszerny indeks nazwisk i miejscowości (ok. 3500 pozycji), posiada twardą oprawę z obwolutą, format B5, stron 680.

***Z dziejów Gminy Łoniów*, pod red. Wiesławy Rutkowskiej
i Piotra Sławińskiego, Archiwum Państwowe w Kielcach,
Gminny Ośrodek Kultury w Łoniowie, Kielce–Łoniów 2022, ss. 204, il.**

Nakładem Archiwum Państwowego w Kielcach i Gminnego Ośrodka Kultury w Łoniowie wydana została książka poruszająca zagadnienia dotyczące przeszłości gminy Łoniów. Do tej pory staraniem GOK Łoniów w 2011 r. ukazała się książka Józefa Myjaka *Na skrzyżowaniu europejskich szlaków. Monografia krajoznawcza gminy Łoniów*. Jest to swoisty przewodnik po gminie, popularyzujący

całościowo problematykę z nią związaną. Jednak teren tej gminy dotychczas nie doczekał się opracowań naukowych. Opublikowane do tej pory prace naukowe poruszały zagadnienia gminy Łoniów bardzo skromnie i niejako na marginesie innych studiów. Prezentowana książka jest pierwszym naukowym opracowaniem odnoszącym do tej jednostki administracyjnej, obejmującym wybrane zagadnienia – stanowi wstęp i zachętę do dalszych badań naukowych dotyczących dziejów gminy. Jej dodatkowym atutem są liczne zdjęcia ilustrujące omawiane problemy.

Książkę otwiera *Przedmowa* autorstwa Szymona Kołacza – Wójta Gminy Łoniów. We *Wstępie* redaktorów: Wiesławy Rutkowskiej – Dyrektorki Archiwum Państwowego w Kielcach i Piotra Sławińskiego – pracownika Archiwum Państwowego w Kielcach Oddział w Sandomierzu pokrótce przybliżona została tematyka publikacji. W pięciu rozdziałach poruszono tematykę ważną dla historii lokalnej. Jest ona przedstawiona w szerszym kontekście, uwzględniającym związki gminy Łoniów z regionem.

Pierwszy rozdział, autorstwa Piotra Sławińskiego, *Przynależność administracyjna gminy Łoniów* przedstawia chronologiczne zmiany struktury administracji państwowej i religijnej terenów należących do gminy. Na marginesie warto wspomnieć, że lansowany przez współczesnych historyków termin terytorialny „między Wisłą a Pilicą” w uzasadnieniu jego używania nie porusza kwestii przyłączenia wsi z gromady Chodków leżącej na lewym brzegu Wisły do województwa rzeszowskiego w latach 1960–1977.

Drugi rozdział, Andrzeja Dyszyńskiego – Prezesa Stowarzyszenia „Hubalowa Rodzina”, zatytułowany *Przodkowie mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” i ich związki z gminą Łoniów* stawia w nowym świetle rodzinę Dobrzańskich na tle przeszłości regionu. Andrzej Dyszyński, omawiając przede wszystkim losy rodu w XIX i XX wieku, wykazał jego związki z regionem i gminą Łoniów. Przodkowie legendarnego mjr. „Hubala” byli znani, m.in. Jerzy Hubal Dobrzański (1762–1825) jako właściciel dóbr ostrowieckich przyczynił się do industrializacji dzisiejszego Ostrowca Świętokrzyskiego. Korzystał przy tym z pomocy finansowej rodziny Moszyńskich z Łoniowa. Jego syn Henryk (1830–1880) – dziadek majora „Hubala” – był właścicielem dóbr Świniary, a Łukasz (1839–1879) Skrzypaczowicz w gminie Łoniów.

Kolejny rozdział, autorstwa Marka Lisa – Kierownika Filii Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach Filii w Opatowie, przybliżył *Działania militarne I wojny światowej w okolicach Łoniowa*. Oprócz omówienia sytuacji militarnej w regionie i na terenie gminy Łoniów interesującym dopełnieniem treści rozdziału są liczne fotografie i niepełny wykaz *Żołnierzy z gminy Łoniów w wojsku rosyjskim w czasie I wojny światowej*.

Przedostatni rozdział, napisany przez Roberta Piwkę – pracownika Referatu Badań Historycznych, Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach, poru-

sza zagadnienia *Sytuacji mieszkańców gminy Łoniów w II połowie 1944 r.* Omawia działania militarne, których efektem było utworzenie w sierpniu 1944 r. „wstępnego” przyczółka sandomierskiego właśnie na terenie gminy Łoniów. Później rozszerzony przyczółek był punktem rozpoczęcia kolejnej ofensywy w styczniu 1945 r. Autor omawia sowiecką administrację wojskową i władze cywilne na terenie gminy oraz sytuację społeczno-polityczną i gospodarczą na terenie przyfrontowym.

Ostatni rozdział, autorstwa pracowników Archiwum Państwowego w Kielcach – centrali Konrada Maja i Oddziału w Sandomierzu Piotra Sławińskiego, prezentuje *Źródła do dziejów gminy Łoniów w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach i jego Oddziale w Sandomierzu. Wybrane zagadnienia*. Autorzy w rozdziale zamieścili informacje o wybranych zespołach archiwalnych i omówili ich zawartość w odniesieniu do problematyki związanej z gminą. Tekst uzupełniają reprodukcje archiwaliów. Przedstawione w tym rozdziale zagadnienia zapewne będą stanowiły przyczynek do kolejnych dociekań i szczegółowych opracowań zasygnalizowanych kwestii.

Recenzentami naukowymi książki były dr hab. Ewa Danowska, prof. TszW, i dr hab. Edyta Majcher-Ociesa. Na końcu książki zamieszczono informacje o autorach.

Publikacja ta jest ciekawą inicjatywą mającą na celu popularyzację wiedzy o regionie. Miejmy nadzieję, że będzie również zachętą do zgłębienia zasobów archiwalnych, jakie przechowywane są w sieci Archiwów Państwowych, co może dać efekt w postaci kolejnych wydawnictw, które będą przybliżały mało znane, a wielkie historie z dziejów „Małych Ojczyzn”.

Z dziejów Sulisławic i nie tylko... Prace konkursowe,
pod red. Wiesławy Rutkowskiej i Piotra Sławińskiego, Archiwum
Państwowe w Kielcach, Ochotnicza Straż Pożarna w Sulisławicach,
Kielce–Sulisławice 2022, ss. 156, il.

Prezentowana książka jest pokłosiem Konkursu na wspomnienia i opracowania historyczno-literackie dotyczące terenu działania Ochotniczej Straży Pożarnej w Sulisławicach. Został on podzielony na dwie kategorie: 1) prace naukowe i popularnonaukowe i 2) pozostałe prace, m.in. monografie, archiwalne zbiory zdjęć stanowiące element dokumentacji, pamiątki oraz prace literackie. Konkurs został ogłoszony w kwietniu 2021 r. przez Ochotniczą Straż Pożarną w Sulisławicach wspólnie z Archiwum Państwowym w Kielcach i Gminnym Ośrodkiem Kultury w Łoniowie. Na konkurs wpłynęło 11 prac dziesięciu autorów – 3 w kategorii pierwszej i 8 w kategorii drugiej.

Kapituła Konkursu jednomyślnie podjęła decyzję o wyłonieniu w kategorii pierwszej jednego laureata, którym został dr Marek Jedynak, a w kategorii drugiej wskazano trzech laureatów: Zofię Kryszczyńską, Piotra Sudrę i Zofię Szpernal. Decyzją Kapituły Konkursowej wyróżniono wszystkie nadesłane prace. Zostały one opublikowane w omawianym wydawnictwie po uwzględnieniu uwag recenzentów: dr. hab. Jerzego Gapysa, prof. UJK i dr hab. Edyty Majcher-Ociesy. Prace zostały opublikowane w kolejności uwzględniającej najpierw laureatów, a następnie prace wyróżnione w poszczególnych kategoriach, o czym informuje żywa pagina.

Książka jest poprzedzona *Wstępem* Alojzego Wędra – Prezesa OSP Sulisławice. Omawia on w nim zasady, na jakich odbył się Konkurs i jak zostali wyłonieni laureaci i osoby wyróżnione.

Opracowanie naukowe dr. Marka Jedynaka, zatrudnionego w Referacie Badań Historycznych Delegatury IPN w Kielcach, zatytułowane *Z Sulisławic do Ameryki. Marian Piotr Sierant „Marian” (1924–2015)*, przedstawia sylwetkę i dorobek naukowy urodzonego w Sulisławicach członka oddziału „Jędrusie” i późniejszego historyka zwłaszcza działań militarnych na Sandomierszczyźnie podczas II wojny światowej.

Pozostałe 3 prace konkursowe zaliczyć należy do prac literackich. Tekst Zofii Kryszczyńskiej zatytułowany *Podróż życia zaczyna się na końcu świata* to wspomnienia z dzieciństwa Autorki, mieszkającej w Ruszcy Kolonii i uczącej się w szkole podstawowej w Sulisławicach, a obecnie nauczycielki w Publicznej Szkole Podstawowej w Klimontowie.

Kolejny rozdział, autorstwa Piotra Sudry, architekta-urbanisty, *Ziemia Sandomierska. Krzyżtopór – Klimontów – Sandomierz – Sulisławice – Wólka Gierasowska. Nie ma przypadków, są znaki – tylko trzeba je umieć czytać* opisuje związku Autora i rodziny Zaleskich z parafią Sulisławice. Laureat jest prawnuczykiem admirała floty rosyjskiej Eustachego Mateusza Zaleskiego (1828–1908), który jako emeryt w 1874 r. kupił majątek Wólka Gierasowska. Być może za jego staraniem na dworze carskim parafia Sulisławice dostała dotację od cara na budowę nowego kościoła.

Praca Zofii Szpernal, emerytowanej nauczycielki sandomierskich szkół średnich, *„Cudem przeżyłem...” Wojciech Podsiadły – Bohater scalający historię rodziny z historią Polski we wspomnieniach wnuczki Zofii*, przedstawia osobę Wojciecha Podsiadłego. Brał on udział w wojnie rosyjsko-japońskiej, a później był rolnikiem i aktywnym działaczem społecznym z Jezior. Relacje rodzinne z Wiąckami (drugi dowódca oddziału „Jędrusiów”) i Królami (znani piloci) miały wpływ na to, że był razem z synami związany z ruchem oporu.

Prace wyróżnione w Konkursie stanowią kolejną część książki. Rozdział autorstwa dr. Janusza Gmitruka, dyrektora Zakładu Historii Ruchu Ludowego

i Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, przedstawia drugi biogram osoby związanej z Sulisławicami. Jest nim, jak odnotowano w tytule: *Prof. dr hab. Piotr Matusak (1941–2020) – historyk dziejów ojczystych*.

Rozdział autorstwa Tomasza Kowala, informatyka i regionalisty rodem z Sulisławic, omawia *Odnowienie Izby Pamięci Organizacji „Odwet” i Oddziału Partyzanckiego „Jędrusie” w starym kościele w Sulisławicach*. Izba Pamięci powstała w latach 80. XX w. i z upływem czasu uległa zniszczeniu. Tekst dokumentuje prace renowacyjne i uroczystości związane z jej ponownym otwarciem 7 czerwca 2015 r.

Kolejny rozdział, autorstwa Jana Kapusty, funkcjonariusza Państwowej Straży Pożarnej, przedstawia wydarzenia z Jubileuszu zatytułowane: *100-lecie OSP Sulisławice wspomnienia dowódcy uroczystości*.

Rozdział Gwenaële Le Fur Debicki, emerytowanej nauczycielki z Bretanii (Francja), prezentuje *Losy rodziny Dębickich związanej z majątkiem Ruszcza Płaszczyzna w parafii Sulisławice*. Józef Dębicki i jego żona Anna z domu Stroynowska dzierżawili majątek w Ruszczy Płaszczyźnie, należący do dziekanii kapituły sandomierskiej. Ich syn Hieronim Tomasz (1797–1874) walczył w wojnach napoleońskich. W powstaniu listopadowym współpracował z Piotrem Wysockim, a później udał się na emigrację do Francji.

Miejscowy artysta Tomasz Staszewski, związany rodzinnie z Sulisławicami, w kolejnym rozdziale przedstawił *Napad na karczmę*, który miał miejsce podczas I wojny światowej. Tekst wzbogacił wykonanym przez siebie rysunkiem opisywanej karczmy.

Ostatnie dwa rozdziały są autorstwa Antoniego Urbańskiego, członka Ochotniczej Straży Pożarnej w Gieraszowicach. Zaprezentował on w pierwszym rozdziale *Historię Ochotniczej Straży Pożarnej Gieraszowice z lat 1925–1960*, a w drugim sylwetkę mieszkańca Gieraszowic, *Wincentego Urbańskiego wójta gminy Łoniów*. Był on spokrewniony od strony matki z rodziną Bieniów (Adam Bień, sądzony w procesie szesnastu) i rodziną Sabatów (Kazimierz Sabat, premier rządu (1976–1986) i przedostatni prezydent (1986–1989) Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie). Wincenty Urbański dał się poznać jako aktywny działacz społeczny i inicjator postępu rolniczego.

Poszczególne teksty wzbogacone są fotografiami, a w ostatniej części książki zamieszczono krótkie informacje o autorach.

Dzięki ogłoszeniu Konkursu udało się pozyskać wiele informacji z przeszłości regionu. Natomiast publikacja omawianej pokonkursowej książki popularyzuje wiedzę o „Małej Ojczyźnie”, którą w tym przypadku jest teren działania Ochotniczej Straży Pożarnej w Sulisławicach.